

УДК 378:379.8

DOI: [https://doi.org/2786-6424-2022-1\(1\)-18-23](https://doi.org/2786-6424-2022-1(1)-18-23)

ORCID 0000-0002-1708-3151

ORCID 0000-0001-5310-4346

ЛОЗОВИЙ Анатолій

експерт 8 рівня EQF Європейської
академії EurEthiCS ETSIA,
Українська Академія Будо і Спортивних
Єдиноборств, Україна, м. Суми
e-mail: uwku.gensec.lozovyy@gmail.com

СЕРГІЄНКО Володимир

доктор наук з фізичного виховання та
спорту, доцент,
Сумський державний університет,
м. Суми
e-mail: v.sergiyenko@med.sumdu.edu.ua

**НАЦІОНАЛЬНА ФЕДЕРАЦІЯ СТИЛЬОВОГО КАРАТЕ
ЯК СУБ'ЄКТ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ****Анотація**

Актуальність теми дослідження. Реформа освіти передбачає розвиток неформального професійного навчання в Україні та формування структури валідації результатів неформальної освіти. Сьогодні процеси запровадження системи валідації в країні знаходяться на початковому етапі. Однак, уже зараз є актуальною підготовка навчальних програм, стандартів оцінювання та провайдерів неформальної освіти. **Мета і методи дослідження.** Мета дослідження – визначити можливості національної федерації стильового карате, як потенціального провайдера неформальної професійної освіти в Україні. Предметом розгляду стали статус, внутрішній регламент та навчальні і атестаційні програми Всеукраїнської асоціації карате «ІКА Госоку Рю Будо», як типової федерації стильового карате. Характеристики асоціації оцінювалися на відповідність до рекомендацій Європейського Союзу та вимогам національної системи освіти. **Результати роботи та висновки.** Стильове карате з самого початку формувалося в парадигмі Будо, тобто системи навчання, виховання і розвитку молоді засобами традиційних бойових систем із врахуванням загальних законів педагогічної науки. Навчальні програми розраховані на тривалий багаторічний процес і структуровані за періодами підготовки за різними кваліфікаційними рівнями. Це створює хороші передумови для реалізації європейських програм: навчання протягом життя; освіта для дорослих, професійне навчання на робочому місці, дуальна освіта та адаптація до структури EQF / НРК і кредитно-модульної системи організації освіти. Таким чином, «ІКА Госоку Рю Будо-Україна» вже сьогодні може автономно здійснювати ефективну діяльність із валідації неформальної освіти на етапах ідентифікації і документального оформлення та бути сертифікована, як провайдер неформального навчання з стильового карате і стейкхолдер у дуальній освіті.

Ключові слова: карате Госоку Рю, навчальна програма, сертифікація, валідація, провайдер неформальної освіти.

Annotation

Abstract. Relevance of the research topic. Education reform envisages the development of non-formal vocational training in Ukraine and the formation of a structure for the validation of non-formal education outcomes. However, the preparation of curricula, assessment standards and non-formal education providers is already relevant. **Purpose and research methods.** The purpose of the study is to determine the possibilities of the national style karate federation as a potential provider of non-formal vocational education in Ukraine. The subject of consideration were the status, internal regulations, training and certification programs of the a typical style karate federation. The characteristics of the association were assessed in accordance with the European Union recommendations and the requirements of the national education system. **Results of work and conclusions.** Style karate was formed in the paradigm of Budo – the system of education and training of youth by means of traditional combat systems. Curricula are designed for a long multi-year process and are structured for different qualification levels. This creates good preconditions for the implementation of European programs: lifelong learning; adult education, vocational training in the workplace, dual education and adaptation to the EQF / NQF structure. IKA Gosoku Ryu Budo-Ukraine can already autonomously carry out effective activities on the validation at the stages of identification and documentation and be certified as a provider of non-formal learning in style karate and a stakeholder in dual education.

Key words: karate Gosoku Ryu, educational program, certification, validation, non-formal education provider.

Вступ. На європейському та світовому ринку освітніх послуг дедалі зростає запит на організацію неформального навчання та валідацію (визнання) результатів неформальної та інформальної освіти. Багаторічний досвід багатьох країн ЄС показує наявність синергічного ефекту

при поєднанні засобів формальної та неформальної професійної освіти в процесі підготовки фахівців для конкретних галузей економіки і виробництва. Неформальна освіта має ряд переваг [8, с. 226], за рахунок яких відбувається органічне доповнення процесу здобуття формальної освіти новими більш сучасними, мобільними і динамічними формами, що максимально наближають навчання до найбільш затребуваних сучасних вимог конкретної професії, збільшує ефективність знань, умінь та навичок, якими користується працівник у своїй професійній діяльності, і які збільшують його цінність на ринку праці [2, с. 222]. Валідація результатів неформальної освіти в багатьох країнах стала значущим показником у визначенні рівня компетентності працівника за EQR (Європейські кваліфікаційні рамки) та присвоєння йому відповідної кваліфікації. Усі ці процеси в повній мірі постають актуальними і для України, в Конституції якої закріплено намір стати повноправним членом Європейського Союзу (ЄС), і яка є учасником багатьох проектів програми Східного партнерства ЄС.

Мета дослідження: на прикладі всеукраїнської асоціації карате «ІКА Госоку Рю Будо–Україна» 1) визначити потенціал і місце національної федерації стильового карате у процесі становлення системи валідації результатів неформальної освіти в Україні; 2) дослідження навчально-атестаційних програм у стильовому карате на відповідність до вимог національної системи освіти та можливість їх використання як бази для неформальної професійної освіти з карате.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження є статус, регламент та навчально-атестаційні програми однієї з федерацій стильового карате, як потенційного учасника неформальної професійної освіти в Україні. Методом дослідження є аналіз нормативних актів європейських та світових інституцій, таких як: OECD (Організація економічного співробітництва і розвитку), ETF (Європейський освітній фонд), UIL (Інститут ЮНЕСКО з навчання впродовж життя), які регламентують впровадження та приведення до спільних показників системи валідації неформальної та інформальної освіти, а також вивчення регулярних звітів ЄС та OECD про рівень розвитку та стан валідації неформальної освіти в різних країнах, членах цих організацій. Методом порівняння визначалась відповідність потенціалу федерації та її навчальних програм, як європейським вимогам, так і вимогам національної системи освіти, щоб визначити можливість її ефективної діяльності на чотирьох рекомендованих ЄС етапах валідації результатів неформальної освіти: 1) ідентифікація, 2) документальне оформлення, 3) оцінювання, 4) сертифікація [3].

Результати дослідження. Аналіз останніх публікацій демонструє стійку тенденцію до збільшення ролі неформальної та інформальної освіти в освітньому просторі сучасної Європи та постійне зростання цінності та рівня запиту на їх результати на ринку праці, особливо у вузько спеціалізованих професійних напрямках, де вони мають ряд переваг над формальною освітою і ефективно її доповнюють [8]. У грудні 2012 року Європейська Комісія спільно з CEDEFOP (Європейський центр розвитку професійного навчання) оприлюднили оновлену редакцію Європейських рекомендацій з валідації неформального та інформального навчання, в якій враховано позитивний досвід попередньої версії від 2009 року і дано опис цілей, характеристик і умов валідації; процедури, інструменти та роль учасників у різних контекстах: у сфері освіти, на підприємствах, у волонтерській діяльності, а також визначено чотири етапи валідації [3]. Аналіз регулярних звітів країн членів ЄС, який здійснює CEDEFOP [18], та дослідження інших міжнародних організацій показують нерівномірність впровадження неформальної й інформальної освіти в різних країнах за рахунок різниці поглядів на статус валідації в національній системі освіти, різної правової бази та економічного стану країни, варіативності форм, регламенту, і темпів впровадження [6; 15; 18]. Недостатній темп розвитку неформальної освіти в Україні констатується в останньому звіті «Глобальний перелік національних та регіональних систем кваліфікацій», виданий у 2019 році як результат спільної роботи CEDEFOP, UNESCO, ETF та UIL [15, с. 650-660]. Подібне відставання визнається також у працях О. Аніщенко [1, с. 24], Т. Гітис [8] і також відображене в «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» [13, с. 15-16, 22-25].

В попередніх дослідженнях [8] були визначені три складові частини, необхідні для створення в країні системи об'єктивної оцінки та офіційної сертифікації результатів неформальної освіти. Для забезпечення офіційного статусу оцінювання та сертифікації результатів неформальної та інформальної освіти та приведення їх до відповідного рівня НРК в країні повинні бути створені *уповноважені державою інституції*. Безпосередню організацію неформального навчання забезпечує *провайдер неформальної освіти* в особі організації, що має: а) авторитет і визнання у конкретній галузі, що базуються на її досвіді і досягненнях; б) сертифікацію у конкретній галузі; в) наявність програми, умов і штату викладачів-тренерів, що гарантує якість навчання та досягнення рівня професійної кваліфікації, співвідносного з відповідним рівнем у формальній освіті. **Об'єктом навчання у неформальній освіті** є науково обґрунтовані, актуальні та адаптовані до національної системи освіти навчальні програми, розроблені провайдером неформальної освіти на базі практичного досвіду, наближені до сучасних вимог професійної діяльності, результати яких затребувані на ринку праці.

За даними міжнародних та українських джерел [1; 2; 15] юридична база, стандарти і регламент оцінювання і сертифікації результатів неформальної та інформальної освіти в Україні станом на сьогодні остаточно не сформовані, структура уповноважених інституцій знаходиться у процесі створення. Тобто запуск процесів національної валідації результатів неформального навчання та сертифікації її провайдерів і програм є справою недалекого майбутнього. Тим не менше, визначення потенційних провайдерів та створення професійних навчальних програм є актуальними вже сьогодні.

В якості потенційного провайдера неформальної професійної освіти в стильовому карате була розглянута Всеукраїнська асоціація карате «ІКА Госоку Рю Будо» (далі «ІКА Госоку Рю Будо–Україна») та використовувані нею навчально-атестаційні програми зі стилю Госоку Рю на предмет офіційного їх використання, як бази для неформального навчання з карате. Як і більшість інших стильових організацій карате, що діють на Україні, «ІКА Госоку Рю Будо–Україна» має виключний статус представництва Міжнародної Асоціації Карате (ІКА, Inc) в Україні, чим підтверджено міжнародне визнання її досвіду і високого рівня в даному стилі. Цей статус надає: право навчати Госоку Рю за адаптованими для України програмами, тобто бути провайдером навчання цього стилю у країні; право атестації на кваліфікаційні ступені учня (*кю*) або майстра (*Дан*) з підтвердженням відповідними сертифікатами, тобто бути уповноваженою установою на проведення оцінювання і внутрішньої сертифікації згідно діючих в ІКА, Inc професійних стандартів; накладає зобов'язання здійснювати внутрішній моніторинг якості навчання.

Госоку Рю відноситься до японського стильового карате, яке з самого початку формувалося в парадигмі *Будо*, тобто системи навчання, виховання і розвитку молоді засобами традиційних бойових систем із врахуванням загальних законів педагогічної науки. Становлення і розвиток стильового карате з початку ХХ сторіччя проходили під контролем Міністерства освіти Японії [7; 11]. Програми навчання та атестації з карате Госоку Рю розроблені «ІКА Госоку Рю Будо–Україна» на основі нормативних документів ІКА, Inc, публікацій Р. Куратомі [19], М. Грігоряна [16], Х. Каназави [17] і були визнані Штаб-квартирою ІКА, Inc. Програми розраховані на тривалий багаторічний період навчання і можуть використовуватися для реалізації європейських програм: навчання протягом життя; освіта для дорослих, професійне навчання на робочому місці. Структурування програм на рівні підготовки дозволяє легко адаптувати їх до структури EQF і НКР (європейських і національних рамок кваліфікації) [9; 10; 14], а також до вимог кредитно-модульної системи організації освіти. Неформальна професійна освіта в карате Госоку Рю загалом відповідає вимогам та реаліям формальної освіти в Україні. Прикладом може стати порівняння її змісту і регламенту на предмет відповідності дидактичним принципам, що користуються у формальній освіті і які викладені в підручниках з педагогіки [4; 5; 12] для студентів сучасних закладів вищої фізкультурної освіти (табл.1).

Дискусія. Зарубіжні та вітчизняні джерела відзначають певний прогрес у впровадженні неформальної освіти в національний освітній простір, виражений у наступному: приведення НРК до європейської 8-рівневої моделі; публічне обговорення у 2021 році Порядку визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти у вищій та фаховій передвищій освіті; позитивні наслідки виконання Закону України «Про освіту» 2017 року в питаннях неформальної освіти; початок процесу формування уповноважених інституцій з визнання результатів неформальної освіти, тощо – проте відзначають недостатні темпи приведення неформального навчання до актуальних європейських моделей та валідації його результатів в Україні. Нова Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки визнає неповне виконання попередньої програми 2016-2020 років у розділі неформальної освіти і визначає в числі стратегічних цілей також розвиток системи безперервної освіти протягом життя та інтеграцію у європейський і світовий освітній простір з урахуванням національних інтересів [13, с. 51-55]. Рекомендації Європейської Комісії і CEDEFOP 2012 року [3] та концепція розвитку неформальної освіти для дорослих О. Аніщенко [1] наголошують на рівності і конкурентоспроможності провайдерів неформальної освіти порівняно з формальною освітою; їх право на автономність у виборі програм освітніх послуг і на залучення викладачів; виконання ними вимог якості освітнього процесу, актуальності, доступності, гнучкості та варіативності навчальних програм. На прикладі «ІКА Госоку Рю Будо–Україна» можливо вважати, що національна федерація традиційного стилю карате має достатні можливості стати кваліфікованим активним учасником неформальної освіти в ролі її провайдера за рахунок навчальних і атестаційних програм, надійних і перевірених на досвіді багаторічної практики, збалансованих та структурованих за рівнями кваліфікації, адаптованими до НРК [8; 9; 10]. Система внутрішнього моніторингу якості і виконання професійних стандартів навчання кваліфікованих спортсменів і тренерів та порядок отримання дозволу на викладання карате в структурі ІКА, Inc є гарантією довіри до внутрішніх документів, виданих для підтвердження кваліфікації. Таким чином, «ІКА Госоку Рю Будо–Україна» має всі підстави бути визнаним провайдером неформальної освіти з карате; автономно і на законних підставах здійснювати діяльність на перших двох етапах валідації результатів цієї освіти (ідентифікація і документальне

оформлення); вже зараз результати наданого нею навчання успішно проходять міжнародне зовнішнє оцінювання і сертифікуються за вимогами європейської навчально-сертифікаційної академії EurEthICS ETSIA [14]; і готова до проходження національної сертифікації під час її введення.

Таблиця 1

Відповідність програми з Госоку Рю дидактичним принципам освіти

Дидактичні принципи	Відповідники в атестаційній програмі з Госоку Рю
Науковості змісту і методів навчання	Японське стильове карате історично формувалося в парадигмі розвиваючої і виховної системи на базі загальних законів педагогічної науки [11].
Зв'язку навчання з життям	Результатом навчання в карате є набуття рівня компетентності, що забезпечує надійний захист від реальної загрози, тобто: розпізнання потенційної небезпеки і уміння її уникнути; формування ментальної моделі адекватної поведінки в ситуації агресивного нападу; стійкі технічні навички і відповідна фізична підготовка [16; 19]
Розвиваючого і виховного характеру навчання	Традиції виховання самураїв передбачають, що освіченість незмінно підпорядковується моральним принципам (І. Нітобу, 1905). Тому на видному місці традиційного тренувального залу (<i>додзьо</i>) розміщується <i>Додзьокун</i> – список етичних правил школи на основі загальнолюдських цінностей [7]. В основі навчання лежить традиційний принцип <i>Сінгаїтай</i> – триєдинство розвитку техніки, тіла і духу [21].
Систематичності й послідовності	Програма атестації на <i>кю</i> чи <i>Дан</i> побудована з наростанням загальної складності; кожна нова технічна дія є невід'ємною частиною єдиної структури, базується на твердому засвоєнні попередніх технік і системно з ними поєднана [16; 17; 19].
Доступності та індивідуалізації навчання	Програмою передбачено рекомендований вік початку навчання на кожному етапі підготовки з урахуванням фізичної, розумової та ментальної готовності дитини засвоїти більш складний матеріал. Перехід на наступний етап вирішується індивідуально і тільки після повного і якісного засвоєння програми всіх попередніх етапів.
Наочності, єдності конкретного й абстрактного	Навчання в <i>додзьо</i> проходить у формі прямої передачі знань майстром, що забезпечує наочність та конкретизацію кожної деталі, в поєднанні з <i>бункай</i> , тобто візуалізацією дій уявного супротивника при вивченні технічних дій і традиційних комплексів <i>ката</i> [19].
Свідомого засвоєння знань	Усвідомлення небезпечності атакуючих дій в карате, створених для знищення ворога, та значення надійності захисних дій прививаються учням з першого дня занять і формує у них свідоме розуміння необхідності дотримання контролю в атаці та відповідальності за старання відпрацювання надійного захисту.
Активності й самостійності	Вимога приймати в поєдинку швидкі самостійні рішення підвищує значення внутрішньої активності, коли на основі розуміння суті вивченої техніки учень самостійно відбирає найбільш прийнятну для себе і на її базі будує власні тактико-технічні схеми поєдинку.
Грунтовності і прогресування	На відповідних рівнях підготовки поступово вводяться прогресуючі режими виконання техніки: 1) <i>ваза</i> – оволодіння формою технічної дії; 2) <i>кіме</i> – реалізація всього фізичного потенціалу, сфокусована в фіналі технічної дії; 3) <i>кенсей</i> – синергійний прояв фізичного і морально-психологічного потенціалу в фіналі технічної дії [20].
Диференціації навчання	Навчальні групи в <i>додзьо</i> формуються виключно за кваліфікацією <i>кю</i> чи <i>Дан</i> , що передбачає однаковий рівень компетентності [19].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати аналітичного дослідження дозволяють зробити висновки: 1) національна федерація стильового карате має необхідні передумови для отримання статусу провайдера неформальної освіти з карате в Україні; 2) навчально-атестаційні програми в стильовому карате відповідають вимогам, як європейської, так і національної системи освіти для реалізації програм навчання протягом життя, освіти для дорослих та неформальної професійної освіти тренерів-викладачів з карате. В перспективі впровадження в Україні системи валідації результатів неформальної освіти стильова федерація може бути сертифікованою як провайдер неформальної освіти, а також як стейкхолдер в проєктах дуальної освіти.

Література

1. Аніщенко О. В. Концепція розвитку неформальної освіти дорослих в Україні. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2019. Вип. 1 (15). С. 20–39.
2. Гітис Т. П., Євсейчик А. В., Спірато А. С., Андрійчук М. Є. Рівень освіти в Україні: дослідження динаміки у контексті забезпечення якості робочої сили. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. №3 (61). С. 222.
3. Европейское руководство по валидации неформального и информального обучения. CEDEFOP. Люксембург: Издательское бюро Европейского Союза. 2015. 61 р.
4. Задорожна-Княгницька Л. В. Тимофеева. І. Б. Загальні основи педагогіки: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 192 с.
5. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник 3-є видання, перероблене та доповнене. Київ: Ліра-К, 2016. 608 с.
6. Кичерова М. Н., Зюбан Е. В., Муслимова Е. О. Неформальное образование: международный опыт признания компетенций. *Вопросы образования*. М., 2020. № 1. С. 126–154.
7. Линд Вернер. Энциклопедия боевых искусств. М.: Астрель; АСТ, 2007. 927 с.
8. Лозовий А. Л., Сергієнко В. М. Валідація результатів неформальної освіти в стильовому карате. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2021. Вип. 3К (131). С. 225–230.
9. Лозовий А. Л., Сергієнко В. М. Визначення показників рівня освіти для експертів стильового і спортивного карате в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2019. Вип. 11к (119). С. 71–75.
10. Лозовий А. Л., Сергієнко В. М. Впровадження європейських кваліфікаційних рамок (EQF) в Україні: пріоритети і виклики. Інноваційні технології в системі підвищення кваліфікації фахівців фізичного виховання і спорту: тези доп. VI Міжнародної наук.-метод. конф., Суми: Сумський державний університет, 2019. С. 38–41.
11. Лозовой А. Л., Сергієнко В. М. Цивилизационные и исторические аспекты современного каратэ. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки. Луцьк, 2021. № 4(56). С. 10–18. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-04-10-18>
12. Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 176 с.
13. Міністерство освіти і науки України. Стратегія вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. – 2020. [електронний ресурс] <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020>.
14. EurEthICS ETSIA. (2021). EurEthICS ETSIA training needs assessment programme for the achievement of the european competence certification eurethics and the registration in the etsia official record, internal EurEthICS ETSIA (2021). Draft document. Brussels, 16 p.
15. Global inventory of regional and national qualifications frameworks. (2019). Volume II: National and regional cases. Ukraine. [Electronic resource], Access code: https://www.cedefop.europa.eu/files/2225_en.pdf, 650–660.
16. Grigorian, Mark. (2009). *Karate-do: A Way of Life*. Empire Books. Los Angeles, 229–235.
17. Kanazawa, Hirokazu. (1987). S.K.I. Kumite Kyohan. Shotokan Karate International Federation General HQ. Tokyo, Japan, 216 p.
18. Kankaraš, M. (2021). Workplace learning: determinants and consequences: insights from the 2019 European company survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop working paper; No 7. [електронний ресурс] <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/84450500-7744-11ec-9136-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення 11.02.2022)
19. Kuratomi, Rod. (2020). *Karate: The Mental Edge*. IKA, Inc. Glendale, USA, 223–227.
20. Lozovyy A. L. (2021). Traditional and modern approaches to teaching of Gosoku Ryu karate in Ukraine. *Integration of scientific bases into practice*. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference. Osaka, Japan 2021. pp. 42–44. URL: <https://eu-conf.com>

References

1. Anishchenko, O.V. The concept of non-formal adult education in Ukraine. *Adult education: theory, experience, prospects*, 1 (15), 20–39.
2. Gitis, T. P., Evseychik, A. V., Spirato, A. S., Andriychuk, M. E. (2020). The level of education in Ukraine: a study of the dynamics in the context of ensuring the quality of the workforce. *Economic Bulletin of Donbass*, 3 (61), 222.
3. European guide to the validation of non-formal and informal learning (2015). CEDEFOP. Luxembourg: European Union Publishing Office, 61.
4. Zadorozhna-Knyagnytska, L.V., Timofeeva, I. B. (2020). *General basics of pedagogy: textbook*. way. Kherson: OLDI-PLUS, 192.
5. Zaichenko, I. V. *Pedagogy: a textbook*. 3rd edition, revised and supplemented. Kyiv: Lira-K, 608.

6. Kicherova, M. N., Zyuban, E. V., Muslimova, E. O. (2020). Non-formal education: international experience in the recognition of competencies. *Education issues*. Moscow, 1, 126–154.
7. Lind, Werner. (2007). *Encyclopedia of martial arts*. Moscow: Astrel; AST, 927.
8. Lozovyy, A. L., Sergienko, V. M. (2021). Validation of the results of non-formal education in style karate. *Scientific journal of NPU named after MP Dragomanova*, 3K (131), 225–230.
9. Lozovyy, A. L., Sergienko, V. M. (2019). Determining indicators of the level of education for experts in style and sports karate in Ukraine. *Scientific journal of NPU named after MP Drahomanov*, 11k (119), 71–75.
10. Lozovyy, A. L., Sergienko, V. M. (2019). Implementing the European Qualifications Framework (EQF) in Ukraine: priorities and challenges. *Innovative technologies in the system of professional development of specialists in physical education and sports*: thesis add. VI International scientific method. conf. Sumy: Sumy State University, 38–41.
11. Lozovyy, A. Sergienko, V. (2021). Civilizational and historical aspects of modern karate. *Physical Education, Sport, and Health Culture in Modern Society*, 4 (56), 10–18.
12. Martinenko, S. M., Khoruzha, L. L. (2002). *General pedagogy: textbook*. way. Kyiv: IAPM, 176.
13. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2020). Strategy of higher education in Ukraine for 2021–2031 [electronic resource] <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020>.
14. EurEthICS ETSIA. (2021). EurEthICS ETSIA training needs assessment programme for the achievement of the european competence certification eurethics and the registration in the etsia official record, internal EurEthICS ETSIA. Draft document. Brussels, 16.
15. Global inventory of regional and national qualifications frameworks. (2019). Volume II: National and regional cases. Ukraine. [Electronic resource], Access code: https://www.cedefop.europa.eu/files/2225_en.pdf, 650–660.
16. Grigorian, Mark. (2009). *Karate-do: A Way of Life*. Empire Books. Los Angeles, 229–235.
17. Kanazawa, Hirokazu. (1987). S.K.I. Kumite Kyohan. Shotokan Karate International Federation General HQ. Tokyo, Japan, 216 p.
18. Kankaraš, M. (2021). Workplace learning: determinants and consequences: insights from the 2019 European company survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop working paper, № 7. [Electronic resource] <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/84450500-7744-11ec-9136-01aa75ed71a1/language-en>
19. Kuratomi, Rod. (2020). *Karate: The Mental Edge*. IKA, Inc. Glendale, USA, 223–227.
20. Lozovyy A. L. (2021). Traditional and modern approaches to teaching of Gosoku Ryu karate in Ukraine. *Integration of scientific bases into practice*. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference. Osaka, Japan, 42–44.